

Dolderse Kroniek

Villa Chr. Pleines ca. 1910

7e jaargang nr. 2 – mei 2004

uitgave van de
Historische Vereniging Den Dolder

Historische Vereniging Den Dolder

Opggericht 9 april 1997.

7e jaargang nr. 2, mei 2004

Verschijnt in de maanden: januari, mei en september.

BESTUUR

Voorzitter: Bodes de Vries, Willem Coxlaan 12,
3734 BW Den Dolder.
tel. 030-2283082

Secretaris: Mieke van der Ploeg, Pleineslaan 61,
3734 EM Den Dolder.
tel. 030-2288252

Penningmeester: Jacques Geel, Eekhoornlaan 33,
3734 GW Den Dolder.
tel. 030-2283855

Redactie Mieke van der Ploeg (zie boven)
Hoofdredactie.
Albert van Silfhout, Joh. v. Duurenlaan 20,
3734 VD Den Dolder.
tel. 030-2293522
Ria Efdée, Eekhoornlaan 33,
3734 GW Den Dolder.
tel. 030-2283855

Tekstvoorstellen en reacties naar de redactie.

Alle rechten voorbehouden.

Overname uit deze uitgave is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van het bestuur van de Historische Vereniging Den Dolder.

De contributie bedraagt 13.60 Euro per jaar.

Betaling is mogelijk: Kontant bij de penningmeester,
of op postrekening **7739816** t.n.v. **HISTORISCHE VERENIGING DEN DOLDER.**

De homepage op internet van de vereniging is:

[HTTP://WWW.GEOCITIES.COM/ALBVS/DENDOLDER](http://www.geocities.com/ALBVS/DENDOLDER)

ISSN: 1389-0026

Redactioneel

Het eerste artikel in dit nummer is van de hand van Drs. J.W. Schneider en gaat over de Ewijkshoeve, in het bijzonder over Jacqueline van der Waals en hoe zij de Ewijkshoeve als bron van inspiratie gebruikte.

Het tweede artikel is over Eene school met den Bijbel, de achtste in de reeks van Rob Haars. Het behandelt de periode rond 1913. De Historische Vereniging heeft van deze en volgende perioden weinig of geen fotomateriaal van de school en schoolklassen. Wij vragen onze lezers nog is in hun archieven te duiken en te kijken of zij iets hebben. De foto die we gebruikt hebben is wel een "oude" foto, maar niet uit genoemde periode.

Het derde artikel is een door Mieke van de Ploeg bewerkt artikel van de hand van Drs. J.C. Brugman over de luchtoorlog in onze regio. Het artikel is eerder gepubliceerd in de Biltse Grift en is met toestemming van de schrijver aangepast. Ook hier vragen wij de hulp van onze lezers. Uit de oorlogperiode hebben wij weinig of niets in ons archief aan fotomateriaal (bomkraters, schuilkelders, inslagschade enz) en getuigenverhalen. Ook hierover kunt u contact met ons opnemen.

Wij wensen u veel leesplezier

De redactie

EWIJKSHOEVE

Bron van inspiratie voor Jacqueline van der Waals

Het afgelopen jaar was, met twee tentoonstellingen (1), het jaar waarin de persoon en het werk van Willem Witsen hernieuwde aandacht kregen. Het bij die tentoonstellingen verschenen boek (2) zal die aandacht nog blijven vasthouden. Het buiten Ewijkshoeve deelde in die aandacht.

Willem Witsen speelde een hoofdrol in de vriendenkring van de Tachtigers. Op het buiten Ewijkshoeve van de familie Witsen kon hij zijn vrienden ontvangen. Dat waren niet alleen schrijvers maar ook schilders zoals Jacobus van Looy, de schilder-schrijver, en Anton Mauve. De kunstlievende en gastvrije familie Witsen ontving in de loop der jaren onder anderen ook de componisten Johannes Verhulst en Alphons Diepenbrock. Niemand minder dan Johannes Brahms bracht er eens een bezoek tijdens een van zijn concertreizen.

De familie Van der Waals, die in de jaren negentig van de negentiende eeuw enkele vakanties had doorgebracht in Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland en op verschillende plaatsen in Nederland, verbleef van 1905 tot 1921 elke zomer een aantal weken op Ewijkshoeve. Voor dit verblijf werd een vergoeding betaald. De familie, dat waren de hoogle- raar Johannes Diederik van der Waals, zijn drie in het ouderlijk huis wonende dochters, van wie Jacqueline Elisabeth de middelste was, en misschien ook de zoon Johannes Diderik (Jan), die in 1902 gehuwd was, met zijn jonge gezin.

Enige gedichten van Jacqueline van der Waals danken hun ontstaan aan dit verblijf op Ewijkshoeve. Hieronder zullen wij deze nader bezien. Hier wil ik eerst nog iets mededelen over Ewijkshoeve en over de relatie van Jacqueline van der Waals tot de Beweging van Tachtig.

Ewijkshoeve

Het buiten Ewijkshoeve, gelegen in een parkachtig landschap in Den Dolder, buurtschap van de gemeente Zeist, niet ver van de weg tussen Bilthoven en Soestdijk, is in de jaren 1827-1831 gebouwd (een steen met het jaartal 1827 is ingemetseld), op de plaats waar voordien een boerderij met die naam had gestaan. Naast de hier gebruikte naam vindt men ook de oorspronkelijke naam Ewijkshoeve. Bouwkundig opvallend is de *loggia*, een inspanig balkon met hoge pilasters en zuilen.

In 1871 werd prins Hendrik, broer van koning Willem III, bijgenaamd 'De Zeevaarder' wegens zijn reizen als zeeofficier, eigenaar. Het diende als woning voor zijn rentmeester, tot de voltooiing van een nieuw huis, aan de overkant van de weg. Wij kennen dit nu in uitgebreidere vorm als Prins-Hendriksoord. Het gebied rond Ewijkshoeve diende vooral als jachtgebied.

Na de dood van de prins in 1879 werd het huis in 1882 eerst verkocht aan de Baarnsche Bouwterreinen Maatschappij (B.B.M.), die er gelukkig niet in slaagde het terrein te verkavelen voor een villapark maar het aanvankelijk verhuurde en op 2 juli 1883 verkocht aan Jonas Jan Witsen (overleden 11 oktober 1901). Na zijn dood waren de vier nog levende kinderen erfgenaam en kwam het huis op 16 juli 1902 aan dochter Jacoba Helena Elisabeth (Cobi) Witsen, die gehuwd was met mr. Abraham Robert Arntzenius. Na diens overlijden in 1920 besloot zij de buitenplaats openbaar te verkopen; op 4 november van dat jaar vond de overdracht aan A.A.H. Boissevain plaats. Vooral in de jaren 1883 tot 1887 was Ewijkshoeve de 'Tuin van Tachtig' geweest.

Jacqueline van der Waals en de Tachtigers

Hoewel Jacqueline van der Waals (1868-1922) enige jaren jonger was dan de 'mannen van Tachtig' (3), behoort zij wat haar leeftijd betreft tot dezelfde generatie. En ofschoon de Amsterdamse culturele wereld van die dagen betrekkelijk klein was, is het de vraag of Jacqueline van der Waals, die een teruggetrokken bestaan leidde, hen allen gekend of ontmoet heeft. Zeker is dat zij tenniste in een club waarvan ook Herman Gorter lid was. Douwe Gorter, een broer van Herman, is verloofd geweest met een zuster van de latere echtgenote van Jan van der Waals; hij overleed in 1892.

In 1897 was Jacqueline van der Waals bezig met haar eigen eerste gedichten (misschien al eerder). In februari 1898 zond haar broer enige gedichten - met de ondertekening E.V.; zij zou nog jaren een pseudoniem gebruiken - aan Albert Verwey die toen redacteur was van *Het Tweemaandelijksch Tijdschrift*.

Wij moeten hier kort de geschiedenis van de bladen der Beweging van Tachtig in herinnering brengen. In 1885 was *De Nieuwe Gids* opgericht door Frederik van Eeden, Frank van der Goes, Willem Kloos, Willem Paap en Albert Verwey. *De Nieuwe Gids* verzwakte door onenigheid der redacteuren. In 1890 verliet Albert Verwey de redactie; met Van Deyssel

stichtte hij in 1894 *Het Tweemaandelijksch Tijdschrift*, later herdoopt in *De Twintigste Eeuw*. In 1909 zou *De Twintigste Eeuw* samensmelten met *De Nieuwe Gids*. (Verwey had toen al gebroken met Van Deyssel en een nieuw tijdschrift opgericht, *De Beweging*, dat van 1905 tot 1919 zou bestaan.)

Verwey zond de gedichten binnen een paar dagen terug. Mr. J.N. van Hall, redacteur van *De Gids*, wilde ze evenmin opnemen. In 1900 publiceerde Jacqueline van der Waals onder het pseudoniem U.E.V. haar eerste bundel *Verzen*. In 1906 verscheen haar enige roman *Noortje Velt* in het tijdschrift *Onze Eeuw* (opgericht in 1901), waarin ook regelmatig artikelen, gedichten en verhalen van haar verschenen. *Noortje Velt* verscheen onder het pseudoniem U.E. Velt, waardoor de suggestie gewekt werd dat het verhaal autobiografische trekken heeft. In de roman spotten Noortje en haar nicht Elly met "veel aanstellerij en grootdoenerij, heel veel onmachtig woordimpressionisme, vele smakeloze vergelijkingen, en onderlinge opkammerij" en met het "intens ernstige" van de nieuwe literatuur. Een rake typering!

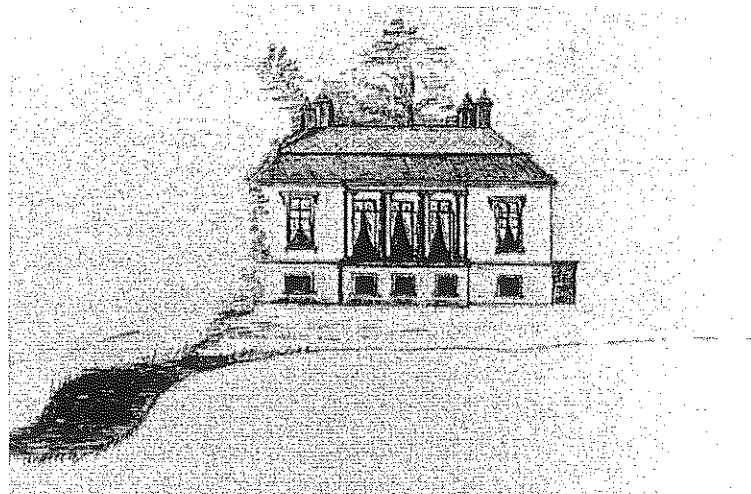
Zij heeft dan toch twee verzen in 1909 in *De Nieuwe Gids* gepubliceerd en nog een vers bijgedragen aan het *Gedenkboek 'De Nieuwe Gids'* dat in 1910, vijfentwintig jaar na de oprichting, verscheen. Zij werd door Kloos kennelijk niet tot de groten gerekend: zij kreeg geen portret in het boek.

Voor de verhouding van het werk van Jacqueline van der Waals tot de opvattingen van de Beweging van Tachtig over poëzie en kunst in het algemeen, verwijzen wij naar de biografie.

Ewijkshoeve en Jacqueline van der Waals

In het gedicht 'Het oude huis', opgenomen in *Nieuwe verzen* (1909), wordt het buiten Ewijkshoeve in de tweede strofe nauwkeurig beschreven:

Wie heeft dit oude huis zoo vreemd gebouwd,
Dat boven alle woonvertrekken zijn,
De slaapvertrekken in het onderhuis?
Laag zijn de vensters en de ramen slaan
Wijd open in den maanbeglansden nacht.
Waarom is niets gedaan tot veiligheid
Van wie dit huis bewonen? Waarom zijn
De vensters niet, als 't kelderraam, getralied?

Pentekening van Ewijkshoeve door Jacqueline van der Waals (zie noot 4)

De pentekening van haar hand, uit haar schetsboekje, laat het beschrevene duidelijk zien. (4) (Het schetsboekje bevond zich in het familiearchief waarvan de huidige bewaarplaats onbekend is; het bevindt zich niet in het Letterkundig Museum in Den Haag.) Het gedicht gaat verder in een derde strofe met:

De dwaze bouwer! Zoo hij hier gestaan had
In zulk een nacht als dezen, bij het raam,
Van waar men, 's nachts niet slapend, onbemerkt
Het slapend watertje bereiken kan,
Hij had het hoofd verborgen in de handen,
Hij had gebeden, vuriglijk gebeden,
Dat nooit een moede, nooit een slapelooze,
Die wonderbare vreugde aanschouwen mocht.

Dit is een toespeling, niet alleen op eigen doodsverlangen, maar ook op de zelfdoding van Anna Witsen in de vijver van het buiten. Ook in 'Julinacht', dat in *Nieuwe verzen* op 'Het oude huis' volgt, gaat het over de vijver van Ewijkshoeve. De zelfgekozen dood van Anna Agnes Witsen, zuster van Willem Witsen, op 5 maart 1889 gaf Herman Gorter aanleiding tot het gedicht 'In de zwarte nacht is een mensch aangetreden', opgenomen in zijn bundel *Verzen* (1890). Jacqueline van der Waals

heeft - zij was op bovengenoemde datum zelf twintig jaar - Anna Witsen gekend (5) en toen zij jaren later bij 'het oude huis' en de vijver kwam, werd zij niet alleen herinnerd aan de gestorvene, maar voelde zij ook zelf de aantrekkingskracht van het stille water bij maanlicht, tegen de achtergrond van het donkere bos! Behalve bovengenoemde gedichten behoren ook de gedichten 'Maanlicht', 'Melancolia' en 'De beuken' tot het groepje verzen dat Jacqueline van der Waals op Ewijkshoeve heeft geschreven, volgens een mededeling van Jan van der Waals aan Enno Endt.(6) Ook het gedicht 'Avond op het balkon' heeft zijn ontstaan te danken aan het verblijf op Ewijkshoeve. Het werd in 1920 gepubliceerd en opgenomen in de postuum verschenen *Laatste verzen* (1922).

Avond op het balkon

Wij zagen zwijgend naar het dalen
Der langzaam ondergaande zon,
Terwijl de laatste zonnestralen
De zuilen roodden van 't balkon;
Wij ademden de zoele geuren
Van lindebloesem en van hooi
En keken naar het stil verkleuren
Van 't aardsch en van het hemelsch mooi.

Maar, toen het bloeiend licht verdorde,
En 't purper somber werd en koud,
Is ook mijn hart bedroefd geworden
En stervensmoede en stervensoud;
Nog even hield een vaag verlangen
Mijn doodsche droefheid zacht gekleurd
En als een geur, die loom blijft hangen,
Het ledig van mijn ziel doorgeurd.

En zachtkens, naar mij toegedragen
Door d'avondwind, klonk uit de vert'
Het rollen van een boerenwagen
En 't was, of daar gezongen werd;
Reeds naderden de paardehoeven
En vredig uit het stil verschiet
Vernam mijn oor het sleepend droeve
Gezang van een godsdienstig lied.

De wagen kwam, toen klonk het spelen,
Waarmee de zang werd begeleid
Uit boersche manne- en vrouwekelen
Wat ruw en vol luidruchtigheid,
En eensklaps brak door de avondstonde
Een schelle lach uit vrouwemond ...
En mijn ontschoeide voeten vonden
Op aard geen plekje heil'gen grond.

Waarmede moet het zout gezouten,
Dat smakeloos geworden is? -
En hunk'rend naar het veilig kouten
Daar binnen om den avonddich
Vroeg ik een vraag. Mijn woorden braken
Den druk, die in de stilte lag
En pijnlijk werd, - en wij bespraken
De plannen voor den naasten dag.

In haar vertaling van de eerste regels van het gedicht van John Henry Newman, 'Lead Kindly Light, amid the encircling gloom/Lead Thou me on', vinden wij vermoedelijk een toespeling op Gorters gedicht: Leid door de zwarte nacht die om mij is, / Mijn Licht mij voort! (Jacqueline van der Waals werkte mee aan de bundel oorspronkelijke en vertaalde geestelijke liederen, *Oude en Nieuwe Zangen*, waarvan de eerste druk in 1911 verscheen.)

Wij moeten ons hier beperken en de mogelijk geïnteresseerde lezer verwijzen naar de gedichten en de literatuur. Wij eindigen met 'De beuken', een gedicht met reminiscenties aan het gedicht van Gorter, waarin de dichteres eigen verlangen naar de dood heeft overwonnen, al had zij in een vroeg sonnet (IV, in: *Verzen*) geschreven over "de sombre waanzinsvlagen des twijfels (...), die nooit geneest".

De beuken

Ik keek naar het huis, naar het oude huis,
Dat stil in het licht lag te dromen,
Ik hoorde het fluisterend bladergeruisch
Der oude beukeboomen,
Die bevend wakker staan geschrikt
en nieuwen jammer vreezen ...
Ik heb de boomen toegeknikt,
Ze met een glimlach toegeknikt,
Opdat ze niet bang zouden wezen.

Jan-Willem Schneider *

Noten

1. 'Willem Witsen stemmingen', Dordrechts Museum (17 augustus -16 november 2003) en 'Witsen en Amsterdam', Gemeentearchief Amsterdam (15 augustus -26 oktober 2003).
2. Irene M. de Groot, J.F. Heijbroek, Moniek Peters en Jenny Reynaerts (red.), *Willem Witsen 1860-1923. Schilderijen, tekeningen, prenten, foto's*; Uitg. Thoth, Bussum 2003; 288 blz., 400 illustraties in kleur.
3. Wij geven hier de jaartallen bij de bekendste namen: Lodewijk van Deyssel, 1864-1952; Frederik van Eeden, 1860-1932; Herman Gorter, 1864-1927; Willem Kloos, 1859-1938; Albert Verwey, 1865-1937; Willem Witsen, 1860-1923.
4. Zie *Jacqueline van der Waals: een bloemlezing uit haar werk*, verzorgd en ingeleid door H. van der Ent; Uitg. Kok, Kampen [1981], blz. 10, 19; Van der Ent/Kramer-Vreugdenhil (1982), na blz. 32; blz. 47; Jacqueline van der Waals. *Laatste verzen*. Met een inleiding van Drs. H. van der Ent; Uitg. Meinema, tweede druk, Zoetermeer 1993, blz. 19 (foto drs. H. van der Ent).

5. R. van der Wiel, 'Bij de dood van Anna Agnes Witsen in 1889', in: *De Negentiende Eeuw*, jrg. 2, nr. 4 (december 1978), blz. 230-247 (vgl. Van der Ent/Kramer-Vreugdenhil (1982), blz. 47 e.v., blz. 182, noot 19).
6. Enno Endt, 'Van droom naar werkelijkheid', in: *Weerwerk, opstellen aangeboden aan professor dr. Garnt Stuiveling*; Assen 1973, blz. 214 (vgl. Van der Ent/Kramer-Vreugdenhil (1982), blz. 47 e.v., blz. 182, noten 15 en 16, blz. 183, noot 20).

Bronnen en literatuur

H. van der Ent/J. Kramer-Vreugdenhil, *Jacqueline E. van der Waals: haar leven en haar werk*; Uitg. G.F. Callenbach, Nijkerk 1982, 189 blz.

Rein van der Wiel, *Ewijkshoeve, tuin van tachtig*; Uitg. Em. Querido, Amsterdam 1988, 205 blz.

Jacqueline E. van der Waals, *Verzamelde gedichten*, met een inleiding van Henk van der Ent; Uitg. De Groot Goudriaan, derde druk, Kampen 1999, 267 blz.

Aan mevrouw dr. J. Kramer-Vreugdenhil (Waalre) en de heren dr. Ph.M. Bosscher (Den Helder), drs. H. van der Ent (Apeldoorn) en J.J. Meerts (Soest) komt dank toe voor verstrekte inlichtingen.

* Drs. J.W. Schneider (Hilversum) is Remonstrants emeritus predikant. Van zijn hand verscheen ook 'Bedreigd bezit: de kerkliederen van Jacqueline van der Waals', in: *Eredienst. informatieblad voor liturgie en kerkmuziek*, jrg. 30, nr. 4 (augustus 2003), blz. 1-11. Van het artikel over Ewijkshoeve verscheen in *Mededelingen XLVIII* van het Frederik van Eeden-Genootschap (december 2003), blz. 46-51, een kortere en door de redactie bewerkte versie.

Eene school met den Bijbel (8)

“Nu komt ter vergadering, de Heer Ruitenberg, de bedrijfsboer van den Heer Pleines, die mededeelt dat verleden jaar april een dochtertje van hem op school is gekomen en erover klaagt dat zijn kind zoo weinig leert. Het is dan ook niet verhoogd. Zij is nu negen jaar oud. Hoe moet dat kind de klassen doorkomen, als dat zoo doorgaat? vraagt Ruitenberg. Hij meent dat het niet aan het kind maar aan het onderwijs ligt, waartegen de Heer Lasterie protesteert. De Heer Pleines zal zich hiervan overtuigen door een lees en rekenles van dat meisje bij te wonen.....

De Heer Pleines merkt op dat bij hem een klacht is ingekomen van Ruitenberg n.l. dat de school te laat aangaat en te vroeg eindigt. De Heer Lasterie is zich hiervan niet bewust. Hij heeft de toestand bestendigd, zooals hij die vond bij zijn komst alhier, precies als bij den Heer Schuitemaker. Men wacht op de kinderen die per trein komen en eindigt zooveel vroeger als noodig is om die kinderen den trein te doen halen. In verband daarmee worden de schooluren enigszins gewijzigd en voor den Zoomer alsdus vastgesteld: 's morgens van 8 fl tot 11 fl uur en 's middags van 1 / tot 3 fl uur. Ruitenberg verlaat de vergadering.”

Viermaal wordt de heer Ruitenberg genoemd. Slechts éénmaal wordt hij aangeduid met “de Heer Ruitenberg”. Dat geeft te denken.

“De Heer Lasterie deelt nog mede dat hij reeds in de eerste klasse met de pen zou willen laten schrijven. Beter wordt echter geacht eerst in de 2e klasse daarmee te beginnen. Een bezwaar is evenwel dat in het eerste lokaal geen inktpotten in de banken zijn. Dit zal eerst nog eens bekeken worden.

Dan vraagt de Heer Lasterie of zijn woonkamer behangen kan worden. De Heer Pleines meent dat de huurder daarvoor moet zorgen, maar anderen meenen dat in de regel de verhuurder dat op zich neemt. De Heer Pleines zal dit nog eens onderzoeken. In elk geval

behoeft de Heer Lasterie het papier niet te betalen. Het behangen zal hij echter zelf moeten doen met behulp van iemand van de fabriek.”

Na de zomervakantie vergadert het bestuur op 26 september 1913.

“De Heer Lasterie deelt mede dat Mijntje Kraaikamp (zie notulen vorige vergadering) door de ouders van school is genomen. Ook Lena Fox is tegen het advies van den Heer Lasterie van school genomen. De Heer Pleines deelt mede dat bij de les met het meisje van Ruitenberg gebleken is, dat zij niet verhoogd kon worden.”

Het is dus geen toeval, dat de heer Ruitenberg ook nu weer wordt aangeduid met slechts “Ruitenberg”. Het heeft toch iets denigrerends.

“Besloten wordt om de Algem. Vergadering te doen plaats hebben op Dinsdag 30 Sept. a.s. des avonds om half acht ure in het schoolgebouw.

De handwerken zullen dan tentoongesteld worden, terwijl de Heer Lasterie een openbare les zal geven met de kinderen uit de twee hoogste klassen. Dit laatste alleen indien daarvoor 12 kinderen beschikbaar zullen zijn. Vervalt de openbare les, dan zal de Heer Lasterie een voordracht houden. De meisjes van den Heer Lasterie zullen helpen thee schenken.”

Dan komt de verkiezing van (op)nieuw te benoemen bestuursleden aan de orde.

“Behalve de nu aftredenden worden gesteld de Heer H. van der Meij en G. van Overeem. Mocht de Heer van Overeem zich niet beschikbaar stellen, dan zal in zijn plaats gesteld worden de Heer Lammertsen... ..

De Heer Lasterie vraagt of de door de meisjes gemaakte handwer-

School met den Bijbel, schoolreisje 1926 Scheveningen

ken door hem mogen worden medegenomen. De Heer Pleines heeft daartegen overwegend bezwaar. Hij vindt het beter dat die op de Zondagsschool worden uitgedeeld. In verband daarmee komt ter sprake het vormen van een dames-comité om op het onderwijs in de handwerken toezicht te houden. Als zoodanig worden genoemd Mevr. Pleines, Mej. Lasterie en Mej. v. Overeem die daartoe worden aangezocht."

Het zeer beknopte jaarverslag van 30 september eindigt met:
"Overigens is er niets bijzonders te vermelden."

Wat wel heel bijzonder is, gezien de toestanden in het verleden, is de volgende vermelding:

"Betreffende de handwerken bereikte het Bestuur geen klachten, zooals vorige jaren, zoodat we mogen aannemen dat Mej. Koning aan dat langdurig sukkelen een eind heeft gemaakt."

Op de openbare vergadering van 30 september 1913 "gaat de Heer Lasterie voor in 't gebed, waarna de Voorzitter den Heer Lasterie verzoekt met de openbare les te willen aanvangen. De Heer Lasterie heet de aanwezigen hartelijk welkom en begint dan met de kinderen uit de 5^e en 6^e klassen de Bijbelsche geschiedenis te behandelen, waarbij hij al vragende, beginnende bij Genesis, een gedeelte van het Oude en het Nieuwe testament, zeer in het kort nagaat. Hierna worden eenige rekensommetjes gemaakt en vervolgens op verzoek de Vaderlandsche geschiedenis behandeld en wel in verband met de onlangs gevierde onafhankelijkheidsfeesten (viering van de onafhankelijkheid en de stichting van het Koninkrijk der Nederlanden in 1813). Het gaat echter naar negen uur en enkele kinderen moeten naar huis. Nog wordt een versje gezongen waarmee de openbare les is afgelopen. Als leden van het dames-comité voor de Handwerken hebben zich bereid verklaard zitting te nemen de Dames Mevrouw Chr. Pleines, Mej. Lasterie, Mej. Flögel en Mej. van Overeem. Bij monde van

den Voorzitter wordt Mej. Koning dank gezegd voor het goede onderwijs in de handwerken, terwijl ook de Heeren Lasterie en de Heus een pluimpje krijgen voor de wijze waarop zij hun taak vervullen. De Heer Lasterie zegt den Voorzitter hartelijk dank voor de woorden zooeven door hem gesproken. Wij zijn, zoo zegt hij, ons goed bewust, dat wij niet volmaakt zijn, maar ik mag toch uitspreken dat het ons ernstig streven is om het onderwijs zoo goed mogelijk te doen zijn. Ik kan echter niet nalaten op deze vergadering op iets te wijzen dat de vrucht van het onderwijs ernstig kan benadeelen. Dat is het ongeregeld schoolbezoek. Het komt herhaaldelijk voor dat op school en bij handwerken absentes zijn. Vooral bij handwerken zijn die absentes groot en hij verzoekt de ouders dringend om hunne kinderen toch vooral geregeld te zenden. Voorts spreekt hij de hoop uit dat dit jaar voor allen een gelukkig jaar moge zijn en wij allen voor ongelukken bewaard moge blijven. De Voorzitter zegt zich erover te verheugen dat de gezondheid van den Heer de Heus, die verleden jaar zooveel te wenschen overliet, nu zoo sterk vooruitgegaan is.

Voor zoover het dames-comité hier aanwezig is, verzoekt de voorzitter haar de werkzaamheden enz. zelf te willen vaststellen; ook wat de verdeling van de gemaakte goederen betreft.

De Heer Lasterie zou willen vragen of de openbare les in de smaak is gevallen of dat de leden liever op de oude manier willen vergaderen? Wat hem betreft, hij zou die les liefst niet in den avond geven. De meeste leden prefereren een openbare les. Voorgesteld wordt die b.v. op Hemelvaartsdag te doen plaats hebben, maar besloten wordt daaromtrent niets.

Gevraagd wordt den Heer Lasterie om nog eens eene lezing te houden, b.v. half-November a.s. waartoe deze zich bereid verklaart; die bijeenkomst zal dan in de school plaats hebben.

Mejuffrouw Koning vraagt of de kinderen de handwerken mogen medenemen. Het dames-comité zal daaromtrent beslissen."

Welgeteld vier regels beslaan de notulen van de bestuursvergadering in januari 1914.

“Bestuursvergadering. De Heeren Prang en van Drie zijn afwezig. Besloten wordt om als tuchtmaatregel twee kinderen van school te verwijderen.”

Op de vergadering van 16 maart 1914 bespreekt het bestuur hoofdzakelijk de aanschaf van nieuwe leermiddelen.

“Het leerplan wordt vastgesteld. De eenige afwijking is andere taalboekjes. De oude zijn slecht. De nieuwe boekjes zijn, vier stukjes en een voorlooper van E. Vrieze. Voor iedere klasse twaalf, vanaf de 2^e klasse, dus bijeen 60 stuks. Na eenige discussie wordt besloten deze aan te schaffen. Bovendien vraagt de Heer Lasterie nog aan, 18 leesboekjes á f 0.25, tekenkrijt, griffels, inkt, 250 schriften en 50 met dubbele linieering, 12 inktkokers, kastpapier en 25 schoolbladen á 5 cts. Besloten wordt hieromtrent dat de Heer Lasterie een lijstje van de benodigdheden zal opmaken en aan de voorzitter zal geven.”

De volgende vergadering vindt twee weken later plaats.

“De te geven openbare les wordt vastgesteld op Goeden Vrijdag 10 April a.s., met dien verstande dat, indien ouders die les liever op den 2n Paaschdag zouden hebben, dit ook goed is. Op Goeden vrijdag zal de les om kwart voor negen, op den 2n Paaschdag des middag om twee uur beginnen. Behandeld zullen worden: Bijbelsche geschiedenis, rekenen, lezen en taal, een kwartier pauze en dan aardrijkskunde voor de vier hoogste klassen..... De Heer Lasterie klaagt over den schoorsteen in zijn huiskamer, deze trekt slecht en rookt erg. De zaak (niet de schoorsteen) wordt van alle kanten bekeken en conclusie is dat hij eigenlijk perfect moest trekken. Nu hij dit echter niet doet zal de Voorzitter dit nader onderzoeken.”

De volgende notulen (geen datum) betreffen alleen de openbare les.

“Op Goeden Vrijdag 10 April heeft de openbare les plaats gehad, waarbij vele ouders en belangstellenden tegenwoordig waren. Deze les kon door ondergetekende slechts gedeeltelijk worden bijgewoond. Zijn persoonlijke indruk was, dat de kinderen over het algemeen keurig schrijven, goed lezen, in het rekenen niet uitblinken en de aardrijkskunde, vooral van ons land, op hun duimpje kennen. Zonder twijfel kan zulk een openbare les uitstekend werken en den band tusschen de ouders en school versterken en ook aanleiding geven tot meerdere appreciatie van het werk en van de onderwijzers.”

Op 7 mei 1914 behandelt het bestuur *“een brief van den Heer W. van der Meij, waarin hij mededeelt, dat hij wegens verandering van woonplaats moet bedanken als lid van het schoolbestuur..... De benoeming van een ander bestuurslid wordt uitgesteld tot de Algemeene Vergadering en zullen als kandidaten gesteld worden: H. v.d. Meij en Kootstra.*

De Heer Lasterie komt ter vergadering. Hij deelt mede dat nogal veel schoolgaande kinderen mazelen hebben en vraagt of de school daarom ook gesloten moet worden. Besloten wordt om dit nog niet te doen.”

Gelukkig is er geen sprake van een epidemie zoals enkele jaren daarvoor, althans in regio Amsterdam.

Rob Haars

DE LUCHTOORLOG BOVEN ONZE REGIO

door Drs. J.C.Brugman,
samengevat en enigszins bewerkt door Mieke van der Ploeg.

In de Tweede Wereldoorlog is er heel wat gebeurd in het luchtruim boven onze regio. In totaal zijn er in de oorlogstijd 9 vliegtuigen in de gemeente De Bilt neergestort, twee Amerikaanse en zeven Duitse. Verder zijn mij 13 bomaanvallen c.q. beschietingen bekend. In totaal zijn er 43 mensen omgekomen (11 inwoners van de gemeente De Bilt, 8 Amerikanen en 24 Duitsers).

'Alle zegen komt van boven' is een bekende uitdrukking, maar in de periode 1940/1945 gold dit niet voor het gebied van De Bilt/Bilthoven/Den Dolder en omgeving. De luchtoorlog woedde in grote delen van de wereld, maar in Nederland was het extra hevig omdat er jarenlang hevige bombardementen op Duitsland werden uitgevoerd, waarbij zowel de heenvlucht als de terugvlucht over ons land kwamen. Vooral als het goed weer was zagen we talloze vliegtuigen overvliegen. Ik herinner me eens dat er urenlang grote formaties vliegtuigen overkwamen. Toen het laatste voorbij was, kwam het eerste weer terug. Zoals we later in de illegale krantjes lazen betrof dit een raid met 1000 vliegtuigen op Keulen. Het is maar weinigen bekend dat er in deze jaren meer dan 7000 vliegtuigen boven Nederland en het IJsselmeer zijn neergestort.

Overzicht van de gebeurtenissen in de lucht boven onze regio:

1. Twee geallieerde vliegtuigen neergestort

Op 20 oktober 1943 om 14.45 stortte een Amerikaanse bommenwerper neer in De Bilt. Dit "Vliegende Fort" was op zijn terugreis naar Engeland na een bombardement op Düren, maar het was door luchtafweergeschut zwaar beschadigd en daardoor uit de formatie geraakt.

De bescherming van de andere Vliegende Forten viel dus weg en het werd een prooi van de Duitse jagers, die hem nog meer beschadigden. Een noodlanding was onvermijdelijk. Het vliegtuig verloor zeer snel hoogte en moest proberen te landen op het veel te kleine weiland, noordelijk van de Holle Bilt en oostelijk van de Soestdijkseweg Zuid. Vijf inzittenden konden zich met hun parachutes redden, de overige vijf kwamen om bij de mislukte landing waarbij ook twee woonhuizen aan de Soestdijkseweg-Zuid werden geraakt. Daarbij kwamen nog drie bewoners om.

Op 28 mei 1944 kwam zo'n zelfde bommenwerper neer op de grens van Bilthoven en Groenekan. Dat was door Duitse luchtafweer in brand geschoten en maakte een noodlanding in een weiland ten zuiden van de Groenekanseweg. Van de bemanning waren twee man direct dood, terwijl een derde na een half uur stierf. Van de zeven overige bemanningsleden werden er drie gevangen genomen door de S.S.-Polizei uit Fort Blauwkapel en drie anderen door de Feldgendarmerie. Een werd per ambulance overgebracht naar een lazaret van de Duitse weermacht.

2. Zeven Duitse vliegtuigen (vijf bommenwerpers en twee jachtvliegtuigen) neergestort. Dit had alles te maken met het feit dat vliegveld Soesterberg een belangrijke 'Fliegerhorst' was. Van hieruit stegen vele Heinkels 111, Dornier Do 217 en Junkers 88 op voor luchtaanvallen op Engelse doelen.

Op 14 november 1940 moest een net opgestegen Heinkel 111 (volgeladen met bommen) vanwege een brandende motor terugkeren naar de basis. Even later stortte hij echter neer in het Houtringebos tegenover de Varenkamp, 50 meter oostelijk van de Soestdijkseweg, en 10 meter noordelijk van het weggetje dat daar het bos ingaat. De gehele bemanning kwam om. Onder de burgerbevolking waren drie gewonden. Vele woningen en gebouwen in de omgeving liepen aanzienlijke glasschade op. Ook in het gemeentehuis sneuvelden er vele ruiten.

Op 13 augustus 1941 kwam een tweemotorige Dornier Do 217 in de nacht omlaag. Dit vliegtuig kwam terug van een aanval op Engeland en wilde landen. Misschien was het door vijandelijke luchtafweer of door geallieerde jagers zodanig beschadigd, dat het de reddende landingsbaan niet meer kon halen. In ieder geval stortte het neer in het bos zuidelijk van de Julianalaan, vlak bij de spoorlijn. De vier bemanningsleden kwamen om.

De volgende dag werden de Duitse oorlogskruisen van het neergestorte toestel overgeschilderd met de bekende rood-wit-blauwe cirkels van de R.A.F. Verschillende bewoners hadden dat opgemerkt omdat je de Duitse kentekens er doorheen nog kon zien. Wij moesten dan denken dat dit een Engels toestel was.

Het derde vliegtuig, weer een Dornier Do 217 kon door technische problemen het vliegveld net niet meer halen. Hij is op 22 september 1942 neergestort in het bos tussen de Pleineslaan en de Lassuslaan op de grens van Bilthoven en Den Dolder. Hij vloog in brand en er zijn verschillende ontploffingen gehoord. De bemanning van vier personen kwam daarbij om.

Op 21 maart 1944, 's nachts om 23.50, was de 4de crash, ditmaal een tweemotorige bommenwerper van het type Junkers 88. Hij was bezig met zijn landing, en was nog ongeveer 3 km verwijderd van de landingsbaan van het vliegveld. Door onbekende oorzaak verloor hij snel hoogte en stortte brandend neer even westelijk van de Vuurscheweg, op 200 meter van de boerderij van Huisman. De vier bemanningsleden kwamen allen om het leven.

In de nacht van 23 op 24 maart 1944 probeerde zo'n zelfde Junkers 88 om 0.30 uur te landen. Hij vloog vanuit het noordwesten aan, kwam met een linkerbocht in de richting van de startbaan maar verloor snel hoogte, scheerde over de woningen aan de Koppellaan, nam zelfs een paar boomtoppen mee en kwam op het kruispunt Middellaan, Kruislaan en Koppellaan met een enorme

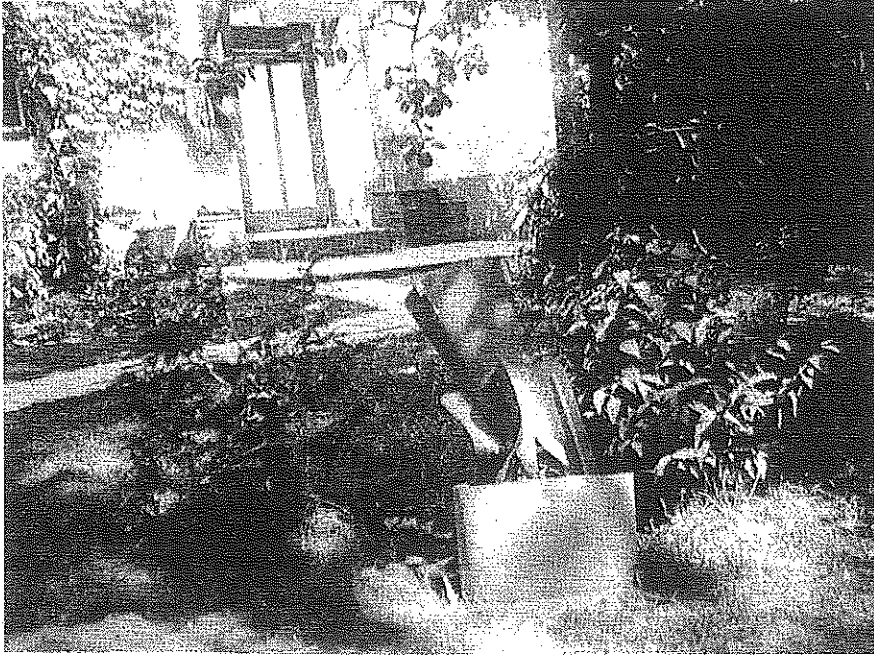
vaart aan de grond. Hij trok diepe voren in het asfalt, vervolgde zijn weg door het begin van de Middellaan en boorde zich in de linkerzijgevel van het pand Middellaan 24, schoof daar doorheen en kwam tot stilstand in het pand no 24, dat eraan vast gebouwd was.

De ravage was enorm en er woedde een hevige brand. Beide huizen waren volledig verwoest. De andere dag, toen het blussingswerk was voltooid, kon men beginnen met het bergingswerk. Al spoedig bleek, dat niemand uit deze hel had kunnen ontkomen. Men kon alleen nog de verbrande stoffelijke overschotten bergen. Negen mensen hadden de dood gevonden: vier bemanningsleden en vijf Bilthovenaren.

De zesde en zevende crash vonden plaats op 1 januari 1945, dit betroffen Duitse jagers (een Messerschmidt en een Focke Wulf 190).

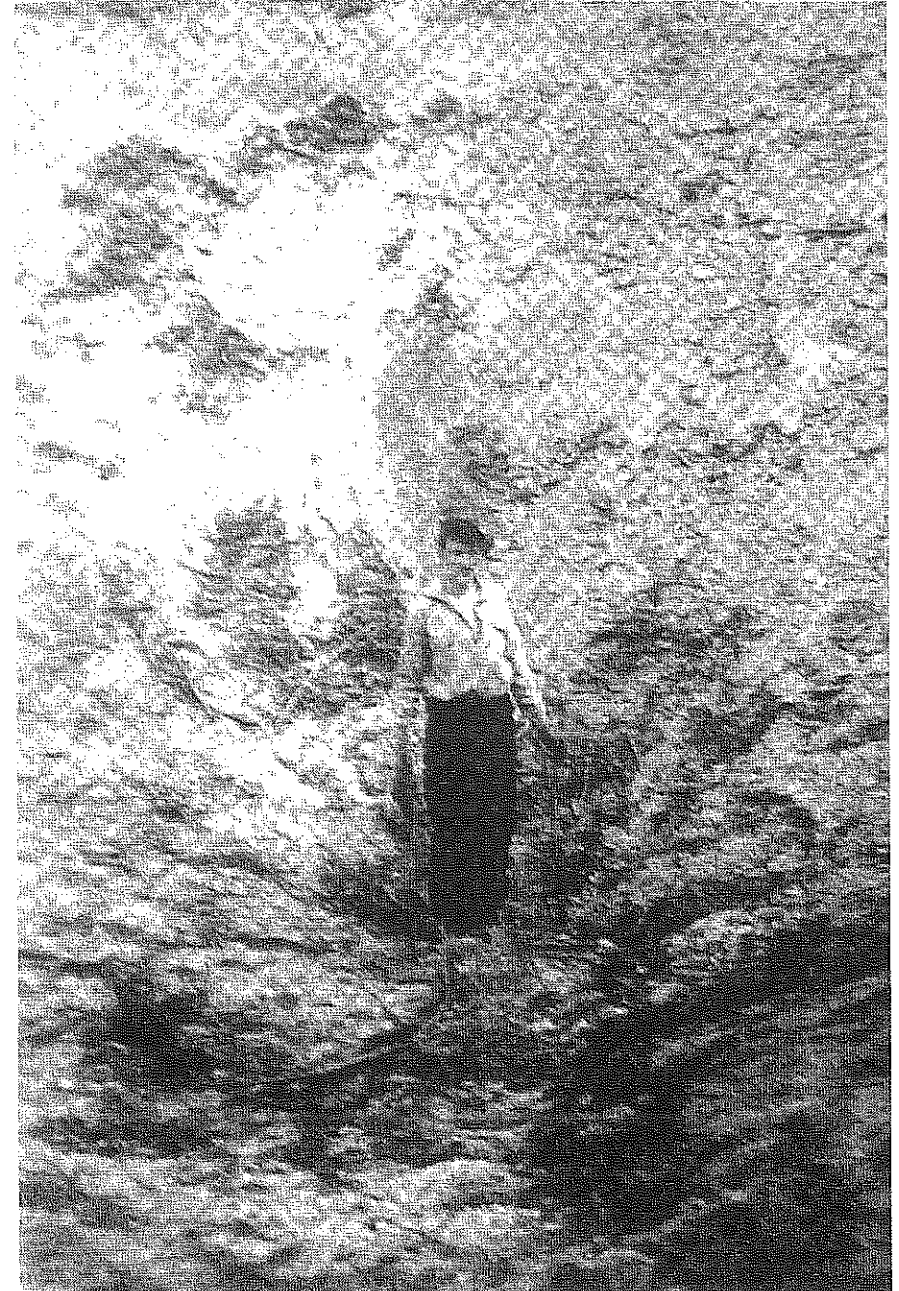
Bunker in het Pleinesbos

Stabilo van een bom, ingeslagen in Den Dolder in 1942

Die dag werden de geallieerden in de zeer vroege nieuwjaarsochtend zeer onaangenaam verrast door een laatste, doch hevige stuip-trekking van de Luftwaffe. In het diepste geheim was het plan 'Bodenplatte' voorbereid. Alle beschikbare Duitse jagers en jacht-bommenwerpers, volgens sommige bronnen 900 stuks, stegen op bij het ochtendgloren vanuit vliegvelden in het Rijnland, om gealli-eerde vliegvelden in Nederland, België en Frankrijk aan te vallen.

Zij zouden zeer laag vliegen, om niet opgemerkt te worden door de geallieerde radarposten. Om de verrassing echt te verzekeren was zelfs de eigen FLAK (= luchtafweer) niet gewaarschuwd. De commandant van het 88ste Legerkorps generaal Schwalbe ver-klaarde na de oorlog dat zelfs hij niet was ingelicht.

Bertus van Nimwegen in een bomkrater aan de Paltzerweg, augustus 1944

De aanval bracht inderdaad grote schade aan op de aangevallen geallieerde vliegvelden en er werden ongeveer 144 Engelse en Amerikaanse vliegtuigen op de grond vernield, waarbij vooral het vliegveld Eindhoven zwaar werd getroffen. Maar de Duitsers verloren zeker 210 à 250 toestellen, wat voor hen een relatief veel zwaardere klap was.

Een aanzienlijk deel van de Duitse vliegtuigen was door het eigen luchtafweergeschut neergeschoten! Dat was immers niet op de hoogte gebracht dat "eigen" toestellen laag over zouden komen vliegen....

De twee al genoemde Duitse toestellen verongelukten in De Bilt, waarschijnlijk omlaag gehaald door de eigen luchtafweer die opgesteld stond bij de Pleineslaan tussen Bilthoven en Den Dolder.

Tot zover het eerste artikel over de luchtoorlog in onze regio. In de volgende kroniek het artikel over de luchtaanvallen.

Lekker gezellig. **Remia**

**Remia Den Dolder:
Sauzenhart van
Nederland.**

